

R-81

NÉPRAJZI KÖZLEMÉNYEK

V. évfolyam

3-4. szám

Kézirat gyanánt

Budapest, 1960

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM - NÉPRAJZI MÚZEUM

Szerkeszti:

Némethy Endre és Takács Lajos

MTA Néprajzi Kutatószer

Könyvtára, Budapest

Leltár: P-1522/3.

Felelős kiadó: Manga János

Készült: a Magyar Nemzeti Múzeum-Történeti
Múzeum Rotaprint Üzemében
450 példányban, 19 7/8 ív terjedelemben

Fv.: dr. Dajbukát Gergely

MAGYAR NÉPDALOK FRANCIA PÁRHUZAMAI

Balladáink francia rokonsága után nyomozva bukkantam rá az alábbi szövegekre, amelyek balladával rokon magyar dalokkal vagy versekhez hasonló szövegezésű mosefélékkel mutatnak szoros egyezést. A részletek hasonlósága vagy sokszor azonossága valóban meglepő, s mindenféleképp valami összefüggésre mutat, azért visszatér a kutatók nyilvánossága elé, még ha egyelőre nem is tudjuk az eredet-kérdést eldönteni, mivel a szükséges teljes összehasonlítást nem végeztük el. Ugyanis a német anyagot nem vizsgáltuk meg részletesen ezeknek a szövegeknek szempontjából, minthogy eddig csak a ballada-típusok teljes áttekintését tudtuk elvégezni, az itt közöltek pedig nem nevezhetők balladának. Ezért sem az eddig átnézett kiadványokban, sem a freiburgi Deutsches Volksliedarchivban annak idején nem voltunk tekintettel a hasonló szövegekre. Egyedül Erk-Böhme nagy népköltészeti antológiáját néztük át ezuttal, vagy irodalmi utalások nyomán kerestük fel a változatokat a különböző gyűjteményekben. Mindenesetre fel akarjuk hívni a kutatók figyelmét már most a lehetséges francia vagy nyugateurópai származásra, hogy további kutatásaikban legyenek ezekre is figyelemmel.

Közismert az alábbi magyar ének (lásd Pt 72.-t), melynek formájára eddig nem figyeltünk fel: egy hosszú (zenei) sor kétszeri ismétlése után refrén-sor következik, amelyben megismétlődik az előző szöveg-sor második fele. Teljes felépítése tehát háromsoros. Ez a forma a magyar népdalok közt teljesen idegen, mindennapos azonban a franciában.

El kéne indulni, meg ké házasodni,
De még az a kérdés, kit kéne elvenni?
Jaj jaj jaj jaj jaj jaj, kit kéne elvenni?

Ha kisasszonyt veszek, nem tud szőni-fonni,
Jaj de szűgyen nekem pénzze gagyát venni!
Refr. + ismétlés - az összes versszakban

Ha öreget kérek, az mindig szomorú,
Annak minden szava egy égi háború.

Ha gazdagot kérek, mindig csak azt hányja,
Hogy "az enyimből élsz ebadta hitvánnya!"

Ha szegényt megkérek, avval mit csinájak,
Egy kókusóbó kettőt tehát mért csinájak?

Istenem, istenem, ugyan mit csinájak,
Legénykedjem-e még, vagy megházasodjak?

Az az egy reménység táplál ezután is,
Jó lesz a legénység nekem továbbra is.

Gyergyószentmiklós, Kodály

Francia párja D'Harcourt gyűjteménye 89.sz. Kanadából.

Zoh! de m'y marier, de m'y mettre en ménag',
M'marier, femme et enfants, non, non, je n'en veux point!
Si je prends un' femme, un' femme qui soit laid',
Pour moi suis assuré, de la pein' j'en aurai.
Quand ell' s'ra dans son lit, si bien mise à tabl',
Pour moi suis assuré, de la pein' j'en aurai.

Si je prends une femme, une femme qu'il soit bell',
Pour moi, suis assuré, des corn's j'en porterai.
:/On aura des voisins qu'ils la trouveront bell'
Pour moi, suis assuré, des corn's j'en porterai. :/

Si je prends une femme, une femme qu'il soit pauvr',
Pour moi, suis assuré de toujours travailler.
:/On aura des enfants qu'ils nous diront: papass',
Apporte-nous du pain, car nous n'en avons point. :/

Si je prends une femme, une femme qu'il soit rich',
Pour moi, suis assuré, des reproch's j'en aurai.
:/Elle me dira souvent: Mon mari, t'es ivrogn',
Tu dépens's tout mon bien; mes enfants n'auront rien. :/

:/Ah! la vie d'un garçon, la vi' la plus heureux',
C'est de boire, chanter, des fill's à ses côtes. :/

Sainte-Anne-des-Monts, près La Tourelle

(N.B. a két dallamnak nincs semmi köze egymáshoz.)

Szövege ugyanolyan felépítésű, mint a mienk: a házasodás gondolatával indul, sorra veszi a lehetőségeket, amelyek közt a szegény és gazdag is szerepel, az utóbbinál szinte az egész versszak tartalma azonos; végül a legénység dicséretével zárul.

Ennek a dalnak egy másik variánsa már 1597-ből fel van jegyezve.

(Gerold, 40 19.sz. = Paris, 69 71.sz.)

Lourdault lourdault lourdault garde que tu feras.
Car sy tu te maries tu t'en repentiras:
Lourdault...stb. (refrain sempre)

Sy tu prens une vielle, el te rechygnera....
Si tu prens jeune femme, james n'en joyras...
Elle yra a l'eglise, le presbtre la verra;
La merra en sa chambre et la confecera...
Luy fera les enfans et rien tu n'en scauras.
Et quant el sera grosse il la te renvoira;
Et nourriras l'enfant qui riens ne te sera..
Encor seras bien aise quant huchera papa.

Paris, 115 117. sz-ban is feltűnnek egyes elemei, összeolvasztva lírai sorokkal és a Les tristes noccs bevezető jelenetével egy külön verssé. D'Harcourt idézi Bujaud II, 46-ról is, ez a változat azonban annak idején elkerülte a figyelmet, amikor ezt a gyűjteményt külföldi kölcsönzésből használhattam, s most már nincs módomban megállapítani, tartalmaz-e valami újabb részletet dalunkból.

Szövegünk a németeknél is sok változatban ismeretes.

E-B. 864. sz.

Weinn ich ans Heirathen denke, geht mich das Grauen an;
Mein Herze thut sich kränken, wenn ich Gedenk daran.
Soll treten in den Stand, der ewig wird genannt?
Das sind ja schwere Sachen, die Angst und Kummer machen,
Die nicht gefallen thun.

Heirath ich eine Arme, so wie ich selber bin,
So heisst es: Gottes barme, wo wenden wir beid' uns hin?
Kein Leinwand und kein Tuch, kein Strumpf und keine Schuh,
Kein Haus, kein Hof, kein Kammer! Fürwahr, es ist ein Jammer,
Wenn's man b trachten t ut.

Heirath ich eine Reiche, wie gerne ich sie hätt,
So thut sie mir austreichen, was sie für Geld gehabt.
So heisst es Tag und Nacht: hab dich zum Mann gemacht!
Du Lumpenhund, du Prahler, hast keinen halben Thaler
Zu mir ins Haus gebracht.

Heirath ich eine schöne - wie ich sie gerne hätt -
Es möcht wohl Einer kommen, den sie gefallen thät.
Er thät sie lieben allein, Ich müsst der Hahnrei sein,
Er könnt ihr gute Worte geben, und liebte sie daneben,
Wie's öftermal geschieht.

Ich kanns nicht besser machen, ich bleib für mich allein.
Um Andre auszulachen, bleib ich für mich allein.
Nur meinen Mund allein versorg ich und sonst kein'n.
Und kann um Liebe buhlen.....(hiányzik).....
Wenns mir gefallen thut.

Wetterau, Umgegend von Friedberg

Mittler 1007.sz.: (lelôhely nélkül)

Wenn ich ans Freien denke, Kommt mir ein Grauen an,
Der Estand thut mich kränken, Wenn ich gedenke dran.
Ist das der Estand, Der ehrlich wird genannt!
Sind das nicht schwere Sachen, Die Angst und Kummer machen,
Wenn mans bedenken thut?

Frei ich mir eine reiche, Die Gold und Güter hat,
So thut sie mich angreifen, Ich lieg wie aufm Rad.
Da heisst es alle Tag: Hab dich zum Mann gemacht!
Du Lumpenpack, du Praher, Du hast ja keinen Thaler,
Mit in das Haus gebracht.

Frei ich mir eine arme, Gleich wie ich selber bin,
So gehts dass Gott erbarme! Wo solln wir beide hin?
Kein Strumpf und auch kein Schuh, Kein Schweine, keine Kuh,
Kein Stub und keine Kammer - Ist das denn nicht ein Jammer,
Wenn ichs betrachten thu?

Frei ich mir eine junge von achtzehn Jahren alt,
Die ist so aufgeblasen, Ganz wunderbar gestalt:
Ach Mann, herzlichster Mann, Ich muss die Herrschaft habn,
In die Küche musst du ziehen Und musst die Schüsseln spülen:
Ja Mann, so will ichs habn.

Frei ich mir eine alte, Ein altes Rumpelfass,
Die sich im Schmutz thut halten, Hat Tropfen an der Nas,
Vom Kopf bis an die Bein Muss sie gesäubert sein.
Hätt ihr von Hand und Füssen Den Schmutz abklauben müssen:
Das will mir auch nicht ein!

Mittler 141.-ben a következő töredék van beolvastva a Ritter u. Magt
meséjében (mikor a szerető az elcsábított lánynak felajánlja bátyját,) a 6-7. vsz-ban és a 8. első sorában. (Boroszló környék)

Der Knabe hinter der Linde stand Und hört der Red ein Ende;
O du lieber Herr Jesu Christ, Zu welcher soll ich mich wenden?

Wend ich mich zu der Reichen, So weinet meines Gleichen;
Wend ich mich zu der Armen, Da gehts, dass Gott erbarme.

Lieber Lass ich die Reiche stehn Und will mich zur Armen kehren;
stb.

Simrock 220. sz. alatt, szinte szóról szóra hasonló strófkát találunk,

mint Mittler első szövegében, csak a sorrend van felcserélve.

Wenn ich ans Freien denke, Kommt mir ein Grausen an,
Der Estand thut mich kränken, Wenn ich gedenke dran.
Soll treten in den Stand, Der ewig wird genannt!
Das sind wohl schwere Sachen, Die Angst und Kummer machen,
Wie Vielen ist bekannt.

So frei ich mir ein Mädchen von achtzehn Jahren alt,
Das ist fein aufgeblasen, Ganz wunderbar gestalt:
Ach Mann, herzlichster Mann, Die Botz die will ich han.
Die Schüsseln sollst du spülen: Lieber Mann, so will ich es han.

Frei ich mir dann ein' Alte, Ein altes Runkelsbas,
Die sich im Schmutz thut wenden, Mit Tropfen an der Nas,
Vom Haupt bis auf die Bein Muss sie gesäubert sein:
Von Händen und von Füssen Den Schmutz abklauben müssen,
Das will mir auch nicht ein.

Frei ich mir dann ein' Reiche, Gleich wie ich gerne thät,
Die möcht sich viel rumstreichen, Was sie für Gelder hätt;
So hiess es Tag und Nacht: Hab dich zum Mann gemacht,
Du Lumpenbund, du Praher, Du hast keinen halben Thaler
Zu mir ins Haus gebracht.

Frei ich mir dann ein Arme, Gleich wie ich selber bin,
Die thut nichts mehr als karmen: Wo wolln wir beide hin?
Kein Strumpf und auch kein Schuh, Kein Hausgeräth dazu;
Ist das denn nicht ein Jammer, Kein Stub und auch kein Kammer,
Wenn ichs betrachten thu

Rheinland

Köhler-Meier 152.sz.

Wenn ich an den Estand denke, Muss ich mich von Herzen Kränke.
Ei so wähl' ich einen Stand, Der so heilig wird genannt:
Sind denn das vielleicht die Beschwerden, Die uns Angst und Kummer
machen?

Mein Liebchen denk' daran!

Heirat ich eine Reiche, Wie ich es gar nicht bin;
Ei so thut' sie's mir verweisen All ihr Hab und all ihr Geldchen.
Ei so heisst es Tag und Nacht: "Wer hat dich zum Mann gemacht?
O du Lumpenbund, o du Elender, Du Versoffner, du Verschwender,
Wer hat dich zum Mann gemacht?"

Heirat' ich eine Arme, Wie ich es selber bin;
Ei so thut sich Gott erbarme, Alles leiden wir.
Keine Strumpf' und keine Schuh', Vor den Läusen auch noch keine
Ruh',
Keinen Hausrat, keine Kammer, Nichts als Elend, lauter Jammer!
Wo wollen wir beide hin?

Pflugscheid, Kr. Saarbrücken

Parisius 624.sz.

Wenn ich an das Heiraten denke, Kommt mir das Grauen an,
Der Ehestand tut mich kränken, Wenn ich gedenk daran,
Soll treten in den Stand, Der ewig wird genannt.
Es sind wohl schwere Sachen, Die Angst und Kummer machen,
Wenn man's bedenken tut.

Heirat ich eine Reiche, Wie ich es gerne tät,
So würd sie sich rausstreichen, Das sie viel Gelder hätt.
So hieß es alle Tag und Nacht, Ich habe dich zum Mann gemacht,
Du Lumpenhund, du Prähler, Hast keinen halben Taler
Zu mir ins Haus gebracht.

Heirat ich eine Arme, Wie ich auch selber bin,
So heisst es: Gott erbarme, Wo senden wir uns hin!
Kein Leinwand und kein Tuch, Kein Strumpf und auch kein Schuh,
Kein Haus, kein Hof, kein Kammer, Fürwahr, es ist ein Jammer,
Wenn man's betrachten tut.

Heirat ich eine Schöne, Die ich so gerne hätt,
Und denn noch einer käme, Der ihr gefallen tät,
Er tät sie lieben allein, Ich müßte Hahnrei sein.
Tät sie auch gute Worte geben, Sie liebte ihn doch noch daneben,
Wie öftermals geschieht.

Ich will es anders machen, Ich bleib für mich allein,
Und andre auszulachen, Soll mein Vergnügen sein.
Will meinen Mund allein Versorgen und sonst kein'.
Ich hab genug zu schaffen, Kann auch bei Jungfern schlafen,
Wenn mir's gefallen tut.

Estedt, Altmark, (Magdeburg-körny.)

A további példákat nem szaporítjuk, mert a többi is teljesen hasonló, részleteik, különösen rímeik szóról-szóra azonosak, nyilvánvalóan egy fogalmazás kisebb-nagyobb variációi. (Heeger-Wüst 270.sz. 4-6. versz.-a, Rheinpfalzából, Mündel 231-232.sz. Elzászból, Zurmühlen 86.sz. Rheinland, Frischbier 74.sz. Königsbergi újságközlésből, irodalmi nyelven, Hauffen 116.sz. Gottschei bajor kíváncsiorlóktól, Wolfram 257.sz. Nassauból; a továbbiakról csak idézetből tudok: Hoffmann 1225.sz.m. Meier 556.sz. - honnan? - Amft 104.sz. Szilésia, Bender 133.sz. Baden, Schmitz, 163 24. sz. Trier körny., Dithfurth 60. sz. Unterfranken, Hoffmann-Richter 90. és 184. sz. Szilésia) A felsorolásból kitűnik, hogy leginkább a délnyugati, Rajna-környéki tartományokból ismeretes (5 változat kivételével).

A német változatok nagyon egységesek formai és fogalmazási tekintetben. A magyar távolabb áll ettől a részletező fogalmazástól és a német egységesnek látszó strófaszervezéstől. Közelebb áll hozzá a

francia tömörebb fogalmazása; emellett kétségtelenül francia a magyar dal strófa-szerkezete. Minden valószínűség szerint mi is tőlük vettük át e dalt, mint valószínűleg a németek is.

Bartók 257. sz. alatt közli a következő dallamot.

Hogy veti el a paraszt Lassankint a zabot?
Igy veti el a paraszt Lassankint a zabot.

Hogy vágja le a paraszt Lassankint a zabot?
Igy vágja le stb.

Hogy nyomtatja el...Hogy issza meg a paraszt lassankint az árát?
Igy...stb.

Bartók jegyzete: "Játékdal. A dallam valószínűleg német eredetű. A szövegnek sok tót variánsa van."

Takács Lajos szíves közlése szerint Güllén (Somogy m.) is éneklik.

Kodály is A magyar népzene 1952,42-n német dalnak tartja, az ő nyomán magam is a német átvételek közé soroltam a Ft-ban. Kodály Die ungarische Volksmusik, 190-n pedig már párhuzamba is állította Böhme: Deutsches Kinderlied, 497-el.

Tempo Giusto

Bartók Doboz, Békás 1906

Hogy ve-ti el a pa-raszt las-san-kint a za-bot?

Igy ve-ti el a pa-raszt las-san-kint a za-bot.

Böhme: Kinderspiel, 497

Aus dem Vogtlande

Wollt ihr wissen, wie der Bauer Wollt ihr wissen, wie der

Bauer seinen Hafer aus - sät? sät?

Ez a dal a 239.sz.-hoz variánsként van közölve, külön jelzet nélkül. Előtte a 496. lapon, 239.sz. a. alatt, egy távoli, nem hasonló dallammal a következő szöveget találjuk.

Wollt ihr wissen, wie der Bauer seinen Hafer aussät?
Seht, so machts der Bauer, wenn er Hafer aussät.

Rheinländische Melodie

U.o. b.

Wollt ihr wissen, wie der Bauer seinen Hafer aussät?
Seht, so machts der Bauer, wenn er Hafer aussät!

...abmählt....ins Wirtshaus eingeht....sein Schnäpschen austrinkt.....
sein Snäpschen bezahlt....aus dem Wirtshaus geht?.....

A szöveghez közölt jegyzet leírja, hogy játsszák meg a szövegben elmondott jelenetet a gyermekek megfelelő mozdulatokkal. A három közölt dal, valamint a jegyzetben szereplő hivatkozások alapján úgy látszik, mintha csak a Rajna-vidéken, tehát a francia határral szomszédos területeken volna otthonos.

Az alábbi francia dallam és a két szöveg ezért új problémákat vet föl. (Poussigh 139-40.)

La cibado (l'avoine)

Allègrement

Poussigh 139.

Quand moun gran-pai Seme-nabo la ci-bado, Fa-sio a - tal,

A - près a - tal, A-près se rebi-rabo, Fasio cou-mo cal.

Le - ba-bo la ca - mo, Le - ba - bo le pè:

Après l'autro camo, Après l'autre pè.

Quand moun gran-pai Semenabo la cibado, Fasio atal.

Après atal, Après se rebirobao, Fasio coumo cal.

Lebabo la camo, Lebabo le pe,

Après l'autro camo, Après l'autre pe.

refrain

A következő fokozatok: Dalhabo...Lebabo...Batio...Bentabo

A nyelvjárási szöveg francia fordítása: Quand mon grand-père semait l'avoine, Il faisait comme ceci. Après comme cela, Ensuite il se retournait, Il faisait comme il faut; Il levait la jambe, Il levait le pied, Après l'autre jambe, après l'autre pied.

A további versszakok fokozatai: Sarclait...Fauchait....Levait...BattaitVentait.

A másik dallama nem hozható kapcsolatba a miénkkel, azért nem is közöljük; szövege a következő:

Si boulets sabé Quin papa la semiabe? (bis) Que la semiabe atau, atau, Se repausabe puch u pauc. Truque lou pe, Truque la ma, Da lou dou capera. Cibade! Cibade! Y a lounq tems la desiraben, La cibade, la cibade, Y a lounq tems la desiraben, La cibade d'aquest an.

A további fokozatok: segabe...amassabe...ligabe...batebe...lan-cabe....ensacabe....noludabe....cargabe.....

A szerző a következő jegyzetet fűzi hozzá: "Ez a régi francia körtánc, amelynek neve: La Chanson de l'Aveine= A zab éneke. Előadásakor kezét fogva lassan forognak a két első sor dallamára. A harmadikra elengedik egymás kezét, s mindegyik helyén maradván háromszor vető, vágó stb. mozdulatot tesz a versszak szövege szerint. A negyedik sorra mindenki csipőre teszi kezét. Ezután, követve a refrén utmutatását, a jobb láb négyszer földre toppant, ugyanakkor kezüket összeverik. A kart azután felemelve félfordulatot tesznek hangosan kiáltva: Zab, zab! Végül újra kezétfogva gyorsan forognak."

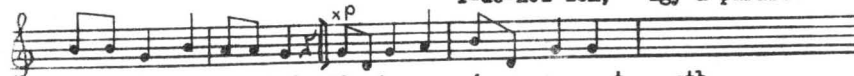
A magyar dallamnak alábbi változatai, amelyeket újabban Békés megyében vettem magnetofonra, inkább a franciához kapcsolják dalunkat, semmint a némethez: hosszabbak, összetettebb a formájuk, bennük van, ha rövidebben is, az "igy veti" középrész, érintik a felső dominánst is (a d-t), s egy kadenciával zárul utolsó részük ismétlés nélkül. Funkcióban is ez a helyzet: a magyar általánosan úgy ismeretes, mint a felnőttek lakodalmi, mulatsági szórakozása, akárcsak a francia társastánc, míg az igen leegyszerűsödött német változat gyermekjátékdal.

A német dallam ritmusában áll közelebb a magyarhoz, a francia dallamvonalában. A német szöveg közelebbi, mivel az elvetés, levágás, és az írás fokozatait tartalmazza, valamint a "Hogy veti - így veti" szembeállítását is. De tekintetbe kell venni azt is, hogy a francia példa igen távoli, déli tájról való, magyar kölcsönzés pedig északfrancia és vallón területről képzelhető el leginkább. Ismernünk kellene az összes francia és német feljegyzést, hogy eldönthessük dalunk származásának kérdését. Nem lehet vitás azonban, hogy egy nyugati társas-tánc hozzáuk is eljutó divatjáról van szó, amit valószínűleg a középkor óta öriz parasztságunk.

Mezőgyán, 1960.XI.12.
Cs. Deák Józsefné, Gyenge Piroska 65 é.

1. Szeretném tudni, hogy a paraszt, hogy a paraszt, hogy a paraszt
i-de-néz-zen, így a paraszt

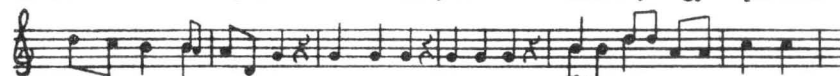
hogy veti el a zabot. Idenézzen, így a paraszt stb.
így veti el a zabot.

1. Szeretném tudni, hogy a paraszt, hogy a paraszt,
hogy a paraszt hogy veti el a zabot.
Idenézzen, így a paraszt, idenézzen, így a paraszt,
így veti el a zabot. (Mutatja.)
2. Szeretném tudni..... hogy vágja le a zabot...
3. hogy adja el a zabot (tenyerébe csapnak)
4. hogy issza meg az árát? (koccintanak s
kiisszák fenékgig, leborítják a poharat)

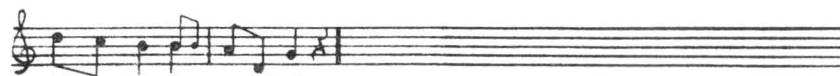
Geszt, 1960.XI.13. Kovács Lajos 43 é.

1. Csak azt látnám, csak azt látnám, csak azt látnám, hogy a paraszt

hogy veti el a zabot. Így veti Így veti Így ve - ti a paraszt

Így veti el a zabot

1. Csak azt látnám, csak azt látnám, csak azt látnám,
Hogy a paraszt hogy veti el a zabot.
Így veti, így veti, (mutatja)
Így veti el a paraszt szép csendesen a zabot.
2. hogy adja el (tenyerébe csap)
..... hogy issza meg a zab árát (koccint)

Ugyanígy dalolta Bíró Mihály 70 é. és felesége, Farkas Erzsébet 63 é., csak közben még az a mozzanat is szerepelt: "hogy gyűjti fel" a zabot". Geszten különben elég általánosan ismerték, sarkadkeleszturi énekeseim viszont már nem.

Népszerűsítő kiadványokból is közismert a Kóró és a kismadár története, ezért a mesekatalógus kivonata alapján ismertetjük, (bár teljes szövege sem sokkal hosszabb).

Mesekatalógus 2036^x Arany László: Magyar népmese gyűjtemény, 128.

Egy kismadár kéri a kórót, hogy ringassa. A kóró nem akarja ringatni. A kismadár elmegy a kecskéhez, hogy rágja meg a kórót, az nem akarja; elmegy a farkashoz, hogy egye meg a kecskét, a faluhoz, hogy kergesse a farkast, a tűzhöz, hogy égesse meg a falut, a vízhez, hogy oltsa el a tüzet, a bikához, hogy igya meg a vizet, a furkóhoz, hogy üsse agyon a bikát, a féreghez, hogy furja ki a furkót, a kakashoz, hogy kapja be a férget. "Szalad a kakas, kapja a férget: szalad a féreg, furja a furkót, szalad a furkó, üti a bikát, szalad a bika, issza a vizet, szalad a víz, oltja a tüzet, szalad a tűz, égeti a falut, sza-

lad a falu, kergeti a farkast, szalad a farkas, eszi a kecskét, szalad a kecske, rágja a kórót, a kóró bezzeg ringatta a kismadarat!"

Ugyanigy Benedek Elek: Magyar mese és mondavilág IV. k., 89 és Nyr 1885, 424-5 Szolnok-Doboka m., Domokos: furkó helyett járom tőri az ökrör nyakát. Berze Nagy II. k., 55 fokozatai: kóró, kecske, farkas, furkó, féreg, kakas.

Hasonló a 2037^x és 2039^x alatt nyilvántartott "A nyulacska harangocskája" és "A kisegér farkincája", ahol más előtörténetbe ágyazva következnek a különböző kísérletek, ezeknek fokozatai azonban már annyira eltérnek a fentitől és az alábbi francia szövegektől, hogy csak távoli analógiára használhatók fel. (Nyilván utólag alakultak az első szöveg példájára.)

A franciáknál ez teljes egészében vers, énekelt népdal. Lásd Ampère 236.

"L'y a un loup dedans un bois, Le loup n'veut sortir du bois.
Ha, j'te promets, compèr' Brocard, Tu sortiras de ce lieu-là. Ha, stb

Le loup n'veut pas sortir du bois, Il faut aller chercher le chien.
Ha, stb... Il faut aller chercher le chien, Le chien n'veut pas japper au loup.....

A fokozatok a következők: L'bâton n'veut pas battre le chien... Le feu n'veut pas bruler l'bâton..... L'eau n'veut pas éteindre le feu.... Le veau ne veut pas boire l'eau..... L'boucher n'veut pas tuer le veau... Le Diable veut bien venir, L'boucher veut bien tuer le veau, Et le veau veut bien boire l'eau, L'eau veut bien éteindre le feu, Le feu veut bien brûler l'bâton, L'bâton veut bien battre le chien, Le chien veut bien japper au loup, Le loup veut bien sortir du bois. Ha, j'te promets, compèr' Brocard, Tu sortiras de ce lieu-là (bis).

Remiremont-ból beküldve, de a közlő szerint: "se retrouve dans plusieurs parties de la France."

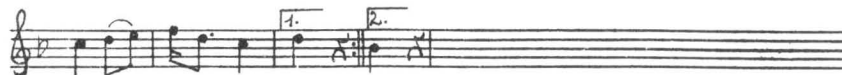
Hasonló német szöveget találunk Weckerlin, 336-on, Elzászból: Jancsi körtéért küldik, a körték azonban nem hullanak le, Jancsi nem tér vissza: utána küldik a kutyát, s a további fokozatok: tűz, víz, borju, mészáros, hóhér, ördög, tehát ugyanúgy, mint az elsőben. Itt is megállapíthatjuk tehát, hogy, mint a magyarban, a bevezető történet különböző lehet, (csak nálunk a különböző bevezetés a fokozatok megvál-

toztatását is magával hozta, a franciában viszont nem).

Kovács Ágnes szíves közlése szerint a nemzeti mesekatalógusok nem ismerik, AaTh-ban sem szerepel, egyedül a román és a készülő magyar mesekatalógus tartja nyilván. Nálunk és románoknál van tehát egyedül prózai - meseszerű - formája. Nem lehet vitás azonban, hogy az énekelt, verses nyugati forma az eredeti.

Kodály A magyar népzene 1952, 61-2. lapján közli az alábbi szöveget. "Egy mónárhos éjszakának idején beállit három duhaj s azt monda:

♩ = 104

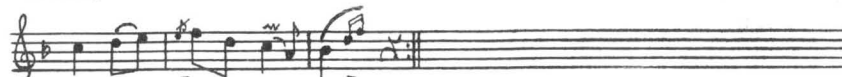

Mónár, hun a pén - zéd? zéd?

Sublatomba van a pénzem, Csak az éle - temet fél - tem.

Akkor kérte, engedjék egyet furuglálni. Mikor megengedték, így hívta a kutyáit: (A zárójeles részt csak furulya hiányában éneklik, cífrázat nélkül.)

Jámor [gyere ha - za!]
Foktor

Héjre [bum bum gyere haza! Héjsze bum bum gyere ha - za!

Még hallották a kutyák, futottak haza. Mikor már az udvaron voltak, csak ezt fujta:

Akkor befutottak a kutyák, széjjel tépték a három duhajt."
Eddig csak Dunántúlról ismerjük, 3-4 változatban. Két változata Népr.
Gr. felv. 24. és 29. lemez, - tessi hozzá Kodály.

Teljesen énekelt és verses formáját találjuk ismét franciáknál
és bolgároknál.

Cantelube II, 78.

Au bois de la roullouse Il y a des voleurs.
Il y a des voleurs, Bèlerin, trin trin trin, (bis) Bèlerin!

Y en a bien cinquante Autour d'un buisson....etc.

Se disant, l'un à l'autre: Ne vois-tu rien venir?

Je vois venir un homme à cheval monté....

Ho! ho! marchand, brave homme, As-tu de l'argent?

J'en ai mes pleines poches, Aussi mes pleins gants.

Ho! ho! marchand, brave homme, Il te faut mourir!

Donnez-moi donc l'espace D'appeler mon chien.

"Ma petite Lisette, Viens me secourir!"

Le chien en a tué quinze, Et le marchand cinq.

Ho! ho! marchand, brave homme, Comment l'nourris-tu?

Avec de la viande fraîche, Aussi du pain blanc.

Bolgároknál hosszú verses szövegek szólnak a juhászról, akit
három kutyája megment a haramiáktól, illetve törököktől. Medvét kerget-
nek az ebek, az alatt gazdájukat megtámadják. Engedélyt kér furulyázni
- akárcsak a mi molnárunk - visszahívja három kutyáját, a azok szét-
pik a támadókat. (Lásd. Ivanov 47-8.sz.; SbNU 42, 112-3.; SbNU 5, 73 3.
sz.; Cicelkova SbNU 46 II, 86 93.sz.; Angelov-Vakarelszki, 82; Vatev
SbNU 43, 333-4 157-8.sz.; Sztoilov, Pokazalec I-II 387.sz.; Izv.Ethnogr.
Muz. IV.90 3.sz.)

Az összes párhuzamok tanúsága szerint ez a szöveg is eredeti-
leg teljesen versben volt, s nálunk szűkült le az énekelt és verses
rész a rablók szavaira és a gazda segélykérő mondókájára. Tehát utóla-

gosan vált "éneketétes mesévé".

Végezetül lássunk ismét dal és dal közötti egyezést. Előző fü-
zetünkben, az új dalok közt már közöltük az alábbi dalt (19.sz.) s
variánsát is közletettük már Pt 121-ben; most, könnyebb összehasonlí-
tás kedvéért legalább szövegét újra idézzük.

Három huszár a csárdába Így gondolkozik magába,
Így gondolkozik magába: Hová megyünk éccakára?

Egy közülük kitalálta: Özvegyasszony kunyhójába,
Özvegyasszony kunyhójába, Hol az ajtó nincs bezárva.

Gyer be huszár a házamba, Itt a dívány, ülj le rája!
Az ágyam is le van vetve, Hogyha akarsz, feküdj belé!

Nem fekszek le az ágyadra, Nem költöl fél éjjeltájba!
Felköltlek én ojjan jókor: Éjjel után egy órákor.

Éjjel után egy az óra, Kelj fel huszár, erigy haza!
Még a kutyák sem ugatnak, Szomszédaim is alusznak.

Változataiban néha 3 legény vagy juhász gondolkozik a pusztá-
ban, néha viszont mindjárt csak egy. Ez a hármas szám, ami a továbbiak-
ban beleolvad az "egy"-be, mert t.k. csak egyről van szó, a franciában
is hasonlóképp szerepel. Náluk különben igen sok szövegben tapasztal-
juk ezt a Marót Károly akadémiai székfoglalójában tárgyalt jelenséget.
Íme a francia megfelelő: (Gagnon, 178, Kanada - sorismétlések és ref-
rain nélkül)

M'en revenant de la Vendée,
Dans mon chemin j'ai rencontré
Trois cavaliers fort bien montés.
Deux à cheval et l'autre à pied.
Celui à pied m'a demandé:
Oh irons-nous ce soir coucher?

Chez nous, monsieur, si vous voulez.
Vous y trouverez un bon souper,
Et de bons lits pour vous coucher.
Les cavaliers ont accepté.

A francia ének nem folytatódik tovább, nyilván töredék, mert a
szerető hajnali költögetése és távozása a leány vagy asszony szobájá-

ből tipikus mozzanat a francia aube-német Tagelied-hajnali ének műfajában.

Bármint dől el majd az eredetkézés a fenti párhuzamokban (francia vagy német?), mindenképpen tanulságosak lesznek máris azok az összefüggések, amelyek műfaji szempontból vonhatók le: nevezetesen, hogy nyugaton teljesen verses, énekelt formában vannak meg a nálunk prózai, mesés vagy énekbetétes meseszertű szövegek. Nem kevésbé érdekes következtetésekre enged jutni a többi műfaj hazai feltűnése (aube!). Amennyiben pedig a francia eredet később beigazolódna, ez még jobban alátámasztaná azokat a megfigyeléseket, amelyeket a ballada területén igyekeztem kimutatni a teljes vonatkozó anyag ismeretében.

Vargyas Lajos

Az idézett munkák jegyzéke

- Amft, G.: Volkslieder der Grafschaft Glatz. Habelschwerdt, 1911.
- Angelev, B. - Vakarelszki, H.: Szenki iz nevidelica. Kniga na blgarszka narodna balada. Szofia, 1936.
- Bartók B.: A magyar népdal. Bp. 1924.
- Böhme, Fr. M.: Deutsches Kinderlied. Leipzig, 1897.
- Bujeaud, J.: Chants et chansons populaires des provinces de l'Ouest, Poitou, Saintonge, Aunis et Angeumois. 1-2. Niort, 1895.
- Canteloube, J.: Anthologie des chants populaires français. Paris, 1951. 1-4.
- Cicelkova-Bozsikova, Z.: Blgarszki narodni peszni ot srednogorieto. 1. d. Peszni ot Koprivsica. 2. d. Peszni ot sz.Vojnyagovo, Karlovszko. Szofia, 1953. SbNU 46.
- Ditfurth, F. W. Freiherr von: Volks und Gesellschaftslieder des 17. und 18. Jahrhunderts. Nördlingen, 1872.
- Erk, L. - Böhme, Fr. M.: Deutscher Liederhort. 1-3. Leipzig, 1893.
- Frischbier, H.: Hundert Ostpreussische Volkslieder in hochdeutscher Sprache. Leipzig, 1893.

- Gagnon, E.: Chansons populaires du Canada. Québec, 1900.
- Gerold, Th.: Chansons populaires des XVe et XIVe siècles avec leurs mélodies. Paris, é.n. Bibliotheca Romanica 190-92.
- D'Harcourt, Marguerite et Raoul: Chansons folkloriques françaises du Canada. Québec - Paris, 1956.
- Hauffen, A.: Die deutsche Sprachinsel Gottschee. Graz, 1895.
- Heeger, G. - Wüst, W.: Volkslieder aus der Rheinpfalz. I-II. Kaiserslautern, 1909.
- Hoffman von Fallersleben: Unsere volkstümlichen Lieder. 4. Aufl. Leipzig, 1900.
- Hoffman von Fallersleben - Richter, E.: Schlesische Volkslieder. Leipzig, 1842.
- Ivanov, G.: Narodni peszni i prikasni ot Szofijszko i Botevgradszko. Szofia, 1949. SbNU 44.
- Izvestija na Narodnija Etnografszki Muzej v Szofija.
- Köhler, G.: Volkslieder von der Mosel und Saar. Mit vergleichenden Anmerkungen und einer Abhandlung hrsg. von J. Meier. Halle a.S., 1896.
- Marót Károly: The Sirens. Acta Ethn. VII. (1958) 1-2.sz., 1-60. (Lásd a 37-40. lapot.)
- Meier, J.: Kunstlieder im Volksmunde. Halle a.S. 1906.
- Mittler, F. L.: Deutsche Volkslieder. Frankfurt a.M., 1865.
- Mündel, C.: Elsassische Volkslieder. Strassburg, 1884.
- Paris, G. - Gevaert, A.: Chansons du XVe siècle. Paris, 1875. Société des anciens textes français. 1.
- Parisius-Weber Kellermann, I.: Ludolf Parisius und seine altmärkischen Volkslieder. Herausgabe der Melodien von E. Stockmann. Berlin, 1957.
- Poneigh, J.: Chansons populaires des Pyrénées Françaises. Traditions, Moeurs, Usages. I. Paris, 1926.
- Pt = Példatár. Lásd: Kodály Z.: A magyar népzene, Bp. 1952. A példatárt összeállította Vargyas L.

SbNU = Szbornik za Narodni Umotvorenija (26-tól:) i knizsina.

Schmitz, I. H.: Sitten und Bräuche, Lieder, Sprüchwörter und Räthsel des Rifler Volkes. Trier, 1856.

Simrock, K.: Die deutschen Volkslieder. Basel, 6.n.

Sztolliv, A.: Pokazalec na peccatnité prez XIX. vek blgarszki narodni peszni. Szofia I. 1815-1860 1916. II. 1861-1878. 1918.

Vatev, E.: Narodni peszni et Szofijszko i et blizkite kraischa.... Szofia, 1942. SbNU 43.

Weckerlin, J.B.: Chansons populaires de l'Alsace. 1-2. Paris, 1883.

Wolfram, E.: Nassauische Volkslieder. Berlin, 1894.

Zurmühlen, H.: Des Dülkener Fiedlers Liederbuch. Niederrheinische Volkslieder. Viersen, 1875.

Vargyas, L.: Parallèles entre chansons populaires hongroises et françaises. - L'auteur met en parallèle quelques chansons populaires hongroises, françaises et allemandes et suggère la possibilité ou la probabilité de leur provenance de la France médiévale. Vu que la matière allemande qu'il eut la possibilité d'étudier est restreinte et fort incidentelle la question de l'origine française ne se pose que sous forme de possibilité et attend une solution définitive des recherches futures.

Les textes en question sont les suivants:

1. Le gars qui ne veut se marier. D'Harcourt, No.89.,

Gerold No.19 = Paris No.71. Le chant hongrois consiste de strophes de trois vers, à répétition et avec refrain. C'est une forme fréquente en français mais exceptionnelle en hongrois. En même temps elle présente une divergence nette d'avec la structure strophique des variantes allemandes ayant une grande unité de rédaction. La concision qui caractérise le hongrois l'apparente davantage avec le chant français qu'avec l'allemand, plus minutieux dans son récit.

2. La chanson de l'Aveine. En ce qui concerne le texte de cette chanson ce sont les variantes allemandes qui sont plus proches de la

hongroise tandis que pour l'air c'est la française qui présente plus d'analogie. L'unique variante de la France méridionale ne peut pas résoudre le problème, ce sont seules les versions du Nord (inconnues à l'auteur) qui peuvent entrer en ligne de compte pour chercher le modèle de l'air hongrois.

3. La branche et le petit oiseau. C'est un conte-facétie en prose dont le pendant français est une chanson populaire (Ampère 236 "L'y a un loup dedans un bois" + Weckerlin 336). Le conte hongrois (ainsi que le roumain qui offre une analogie complète) est de toute évidence une variante postérieure de la chanson française.

4. Le marchand et son chien. (Canteloube II, 78). Cette chanson aussi est devenue en hongrois une histoire en prose avec des couplets intercalés tandis qu'en français et en bulgare elle a gardé sa forme originale.

5. Les trois hussards et la jeune fille (ou veuve) (V.Gagnon, 178). La suite de la chanson hongroise, qui manque dans la française, prouve que nous avons affaire à une aube.

Si les recherches confirment le bien fondé de ces confrontations, ces analogies prouveraient que nos chansons et textes en prose gardent les traces d'emprunts remontant au Moyen-Age puisqu'elles ne peuvent provenir que des colons français ayant vécu en Hongrie au Moyen-Age. Elles pourraient également confirmer les conclusions tirées des concordances dans les ballades hongroises et françaises. [Voir mon étude Francia eredeti réteg balladáinkban (Ballades hongroises d'origine française) Ethn. 1960, 163-276].